

KASSÁK ÉS A KORUNK

Kassák a Korunk nyitányának idején, 1926—28-ban kiemelkedő szerepet játszott a folyóirat irodalompolitikai arculatának létrehozásában.¹ Az először Sinkó Ervin bécsi folyóiratában, a Testvérben megjelent és ott megvitatott *Az új művészet él* című tanulmányának² a Korunkban való újra közöltetésével megnyitotta a kolozsvári folyóirat egyik legjelentősebb kultúrpolitikai vállalkozását: a 20. századi modern művészeti irányzatok bemutatását és a róluk szóló polemikus eszmecserét. Az izmusoknak mint a társadalmi és történelmi viszonyok hatására szükségszerűen kialakult, ám a konstruktivizmus kivételével történelmileg lezárt, befejezett irányzatoknak a jellemzésével, az izmusok által a művészi megismerés és kifejezés lehetőségeinek gazdagítása terén szerzett érdemek hangsúlyozásával, ugyanakkor azonban az egyes avantgarde irányzatok esztétikai nézeteiben és művészi gyakorlatában rejlő leegyszerűsítések, túlzások tudatosításával, bírálásával megszabta a Korunknak az avantgardizmussal kapcsolatos magatartását. Annak a követelésnek a hangoztatásával, hogy a művészet és az irodalom térjen vissza a mindennapi életbe, az eddigi vívmányok szintézisére törekedjen, egy új, korszerű realizmus felé való továbblépés irányába mutatott utat.³ Jellemző, hogy a Korunk munkatársaként Dienes Lászlótól, a folyóirat alapítójától és első szerkesztőjétől kapott megbízás-

¹ A Korunk kezdeti irodalompolitikájáról: SÖNI PÁL: *Az avantgarde irányzatok értékelése a Jövő Társadalmában és a Korunkban*. Nyelv- és irodalmi Közlemények. 1967. 2. 235—243. — POMOGÁTS BÉLA: *A régi Korunk számvetése a magyar irodalommal*. Kortárs 1976/5. 813—817.

² KASSÁK: *Az új művészet él*. Testvér 1925. 10. 291—305. — SINKÓ ERVIN: „*Az új művészet él*”. Testvér 1925. 11. 332—334. — GÁSPÁR ENDRE: *Hozzászólás az új művészetről szóló vitához*. Testvér 1925. 12. 372—375. — *Beköszöntő*. Korunk (= K) 1926. 1. 1—7.

³ KASSÁK: *Az új művészet él*. K 1926. 2. 89—102. — Külön kiadványként KASSÁK: *Az új művészet él*. Korunk Könyvtára II. Cluj—Kolozsvár 1926.

sal ellentétben a továbbiak során nem „a különböző izmusok részletes ismertetésével, elemzésével és kritikájával” foglalkozott, hanem *Éljünk a mi időnkben!* címmel újra kifejtette a mindennapi életbe való visszatérés, a valóságismeret szükségességének gondolatát.⁴ Ezzel elindította a Korunkban egy realizmuskoncepció kialakulásának folyamatát. Része volt a Korunk két másik fontos kultúrpolitikai vállalkozásának, a korszerű környezetkultúra alapelveiről való eszmecserének és a szovjet kulturális élet bemutatására irányuló tevékenységnek a megkezdésében. 1926 tavaszán a Korunk rendelkezésére bocsátotta a *Tisztaság könyve* című kötetének a reklámról szóló fejezetét, pár hónappal később pedig beszámolt a folyóirat hasábjain a szovjet filmművészet két kiemelkedő alkotásáról, a *Potemkinről* és az *Allitáról*.⁵

Az *Új művészet él* és az *Éljünk a mi időnkben!* című tanulmányokban az avantgardizmussal kapcsolatban megfogalmazott elvi álláspont érvényesült a Korunkban akkor is, mikor a folyóirat 1927–28-ban a Déry, Illyés, Németh Andor és Nádass József nevéhez fűződő magyar szürrealista költőcsoportosulás egyik legfontosabb fórumává vált. Dienes közölte Dérynek, Németh Andornak a szürrealizmus esztétikáját propagáló írásait, ám ugyanakkor helyt adott Komlós Aladár és Sinkó Ervin szürrealizmus ellenes fejtegetéseinek.⁶ Dienes és Gaál Gábor felismerte, hogy az avantgardizmuson való túllépés és a realizmus irányába történő kibontakozás szükségessége mellett a Kassák szépirodalmi munkásságában lezajló

⁴ KASSÁK: *Éljünk a mi időnkben!* K 1926. 455–457.

⁵ KASSÁK: *A reklám.* K 1926. 299–300. — KASSÁK: *Az orosz film.* K 1926. 9. 567–574.

⁶ DÉRY TIBOR: *A homokóra madarai.* K 1927. 3. 181–186. — NÉMETH ANDOR: *Új világtérzés, új költészet.* K 1927. 2. 126–129. — KOMLÓS ALADÁR: *Az irodalom bukása.* K 1926. 9. 617–623. — SINKÓ ERVIN: *A homokóra madarai egy 3. felszólaló megvilágításában.* K 1927. 4. 316–318. — PAP JÓZSEF: *Válasz Déry Tibornak.* K. 1927. 4. 318–320. — DÉRY TIBOR: *Csicsergés a homokóra körül.* K 1927. 7. 586–590. — NÁDASS JÓZSEF: *Ébredjétek fel!* K 1929. 4. 317–318.

belső átalakulás nyomon követésével és folyamatos regisztrálásával érvelhetnek legmeggyőzőbben. Kassáknak az avantgardizmustól való eltávolodásáról és a valóságserű ábrázoláshoz való közeledéséről a Korunk Hevesy Iván, Komlós Aladár és Gaál Gábor kitűnő elemzésének közlésével 1926-tól kezdődően hírt adott, Komlós Aladár, Erg Ágoston, Nádass József, M. Pogány Béla és Justus Pál révén pedig bemutatta Kassáknak a 20-as évek végén írt széprózai műveit.⁷ Ugyanakkor azonban nem vette észre Kassák prózai munkásságában, mindenek előtt pedig az *Egy ember életében* és az *Angyalföldben* a valóságirodalom világirodalmi viszonylatban is egyik legkorábbi és legszínvonalasabb jelentkezését.

A Korunk Kassákkal kapcsolatos kritikai magatartását 1926-tól 1930 tavaszáig egészében véve bátorság, szakszerűség, szocialista elkötelezettség, az írói munka sajátos problémái iránti érzékenység, az író fejlődésének előmozdítására való törekvés jellemezte.

Ennek a Korunk első fél évtizedében vezető szerepet játszó kritikus magatartásnak az első tudatos propagálása és programszerű megfogalmazása szintén Kassák nevéhez fűződik. Kassák *A hiányzó kritika* című írásában mindenek előtt a Nyugat kritikai tevékenységére célozva panaszt emelt a magyarországi irodalmi és művészeti kritika szakszerűtlensége, szemponttalansága és bátortalansága, az egyéni és csoportérdekek érvényesülése, a tekintélyek előtti elvtelen behódolás, az új irodalmi és művészeti törekvésekkel valamint a legfiatalabb generációval szembeni közömbösség miatt. Síkra szállt a bátor és felelősségteljes, a hozzáértő és a harcot vállaló, a szocialista világszemléletet érvényesítő kritika szükségessége mellett.

⁷ HEVESY IVÁN: *Kassák Lajos költészete*. K 1926. 731–742. — KOMLÓS ALADÁR: *Magyar irodalom 1926-ban*. K 1927. 2. 81–86. — GAÁL GÁBOR: *Az új magyar líra arcvonaláról*. K 1928. 6. 476–477. — ERG ÁGOSTON: *Egy ember élete*. K 1927. 10. 818–819. — NÁDASS JÓZSEF: *Napok, a mi napjaink*. K 1928. 6. 467–470. — M. POGÁNY BÉLA: *Angyalföld. Kassák Lajos új regénye*. K 1929. 4. 318–320. — JUSTUS PÁL: *Kassák Lajos új regénye*. K 1930. 2. 156–157.

Megjegyzéseit a Nyugat szerkesztőjének, Osvátnak címezte. Dienes felismerte, hogy Kassák helyzetelemzése és követelései nem pusztán a magyarországi viszonyokra illenek rá, hanem a csehszlovákiai, a jugoszláviai és a romániai magyar kulturális életre is, mégpedig fokozottabb mértékben. Ezért Kassák írását mint a Korunknak a kritika tevékenységével kapcsolatos helyzetelemzését és programját közölte.⁸

A Kassák által megfogalmazott kritikai program gyakorlati megvalósításában kiemelkedő szerepet játszottak a Munka-kör tagjai. A Korunk polemikus többszólamúságának idején Fábry Zoltánnal majd a 100% körének tagjaival együtt ők képviselték a szocialista álláspontot. Nádass József, Gró Lajos, Forgó Pál, Justus Pál és Justus György 1927 elejétől 1930 áprilisáig összesen mintegy 70 írással szerepeltek. Az ő tolluk alól került ki a jelzett időszakban a magyarországi és a szovjet politikai és kulturális életről, az új építészetről, az új film- és színházművészeti törekvésekről hírt adó beszámolók, kritikák tekintélyes része.

A Munka-kör és a 100% csoport tagjainak a Korunkban való együtt sőt sokszor közvetlenül egymás mellett való szerepeltetése a folyóirat által a baloldali összefogás, mégpedig mindenek előtt a munkásmozgalmon belüli egységfront megteremtésére irányuló tevékenység egyik legértékesebb és kétségtelenül legizgalmasabb mozzanata volt. A Korunk szerkesztői elhatárolták magukat a kommunista mozgalom által Kassák művészeti és politikai tevékenységéről adott szektás, balos értékeléstől. Dienes 1928 őszén, a Munka megindulásakor a kommunista mozgalom részéről várható támadások ellen védelmezte Kassákot, amikor a Munka programját ismertetve leszögezte:

„lesznek, akik rossz néven fogják venni Kassáktól az élet reális adottságaihoz való alkalmazkodást; főleg azok, akik más reális adottságokat látnak s ezekben kívánnak kapcsolódni.”⁹

⁸ KASSÁK: *A hiányzó kritika*. Levél Osvát Ernőhöz. K 1927. 12. 833–838.

⁹ d.l. (DIENES LÁSZLÓ): *A Munka*. K 1928. 10. 826–827.

Gaál Gábor 1929 szeptemberében már félreérthetetlenül a Kassák és a kommunista mozgalom közötti ellenségeskedés vonatkozásában fogalmazta meg a Korunk Kassákkal kapcsolatos álláspontját.

„Kassák még mindig baloldali — írta Gaál Gábor a Fábry Zoltánhoz írott levelében¹⁰ —, és azt az áldatlan harcot, ami a 100% és a Kassák között dúl, én semmiképpen sem akarom átvinni a mi hátsóbjainkra is, s főképp nem célzásokkal és nem elég alaposan kifejlesztett mégoly helyes beállításokkal sem. Olyan kevesen vagyunk ebben a nyavalyás magyarul író világban, igazán baloldalra tartozók, hogy nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy a töreseinke külön és nem alkalomadtán fölhívjuk a figyelmet. Amikor körös körül úgyis csak arra lesnek, hogy hajba kapjunk egymás közt.”

A Korunknak a munkásmozgalmon és a szocialista irodalmon belüli összefogás megteremtésére irányuló szándékát Gaál Gábor közvetlen szemléltetéssel is deklarálta. 1929 májusától szeptemberig a Korunk hátsó borítójának belső oldalán, a reklámanyag szokásos helyén mindössze két magyarnyelvű folyóiratot propagált, a Munkát és a 100%-ot, mégpedig egymás mellett. A Korunk és a Munka között 1928–29-ben fennálló szoros kapcsolatot Kassák is jelezte. 1928 szeptemberétől 1929 júniusáig a Munka által reklámozott testvérfolyóiratok között a Korunkat az első helyen szerepeltette. 1928 őszén Dienes László megbízásából a Korunk részére új címlapot tervezett, s korszerűsítette a folyóirat tipográfiáját.

A baloldali összefogás megteremtésére irányuló szándék gyakorlati megvalósítása a Korunk közvetlen szerkesztői teendőit végző és a munkatársakkal érintkezésben álló Gaál Gábertől nagy következetességet és rugalmasságot, állandó éberséget és jó pedagógiai érzéket követelt. Az érintett felek ugyanis sajnos nem ismerték fel a Korunkban való együtt szereplés jelentőségét. Fábry 1929 közepétől kezdődően arra törekedett,

¹⁰ GAÁL GÁBOR levele FÁBRY ZOLTÁNNAK. Cluj—Kolozsvár, 1929. szept. 13. GAÁL GÁBOR: *Levelek* (1921—1945). Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta és az utószót írta SUGÁR ERZSÉBET. Bukarest 1975. 72.

hogy a Korunkkal fokozatosan elfogadtassa a Kassákról a kommunista mozgalom által kialakított és propagált szektás, balos értékelést, s hogy a folyóiratot bekapcsolja a Kassák ellen indított kampányba.¹¹ A 100% munkatársai azzal fenyegették Gaál Gábort, hogy kivonulnak a Korunkból, ha továbbra is együtt kell szerepelniök a Munka-kör tagjaival.¹² Kassákék pedig 1930 áprilisában bejelentették, hogy többet nem dolgoznak a Korunknak.¹³ A Munka és a Korunk közötti szakítás közvetlen oka valószínűleg az volt, hogy Haraszi Sándor a Korunk 1930. márciusi számában Kassákat és munkatársait nevük említése nélkül, de félreérthetetlenül rájuk célozva „munkásreformistáknak” minősítette. Azt állította róluk, hogy tagadják a munkásosztály vezető szerepét, s hogy osztálybékét hirdetnek.¹⁴ Kassákék Haraszi cikkének leközlése alapján úgy vélték, hogy a Korunk elfogadta a kommunista mozgalom talál róluk kialakított és propagált értékelést.

Gaál Gábor az új helyzetben szabad kezét adott a Kassákkal szembeni kritikának, ám arra törekedett, hogy ezt a kritikát és az ennek nyomán várható vitát a tárgyilagosság keretei között tartsa.

„Kassákékkal szemben — írta tájékoztatásul Fábry Zoltánnak¹⁵ — nem akarok más magatartást felvenni, mint a teljes tárgyilagos kritika magatartását. Ez a tárgyilagos kritika a mi vonalunkról abszolút szabad kezét enged velük szemben. Kassák természetesen erősen szemrehányó személyes levelet írt nekem. Nagyon panaszkodott, hogy az a levele, amire a 100% illetve a Linkskurve hivatkozik, hamisítás. Ebben az utóbbiban természetesen nem tudok állást foglalni. Mindenesetre én állom velük szemben a harcot, de csak tiszta fegyverek-

¹¹ I. m. 72.

¹² HARASZI SÁNDOR: *Gaál Gábor, a szerkesztő*. Kortárs 1964. 3. 473–474.

¹³ GAÁL GÁBOR levele FÁBRY ZOLTÁNNAK. Cluj–Kolozsvár, 1930. ápr. 24. GAÁL GÁBOR: *Levelek (1921–1945)*. 102., 612.

¹⁴ HARASZI SÁNDOR: *A magyar irodalom ideológiai csoportosulásai*. K 1930. 3. 171–175.

¹⁵ GAÁL GÁBOR levele FÁBRY ZOLTÁNNAK. Cluj–Kolozsvár, 1930. máj. 12. GAÁL GÁBOR: *Levelek*. 109.

kel. Kassák szemrehányásai és panaszai tehát a legkevésbé sem indítanak meg, viszont a lap presztizsének tartozom azzal, hogy az esetleg most meginduló vitát elvi medrében tartsam.”

A Kassákkal szembeni kritikának a tárgyszerűség keretei között való tartására azonban a kommunista mozgalom és a Korunk közötti kapcsolat szorossá válása, a kommunista mozgalmon belüli szektás, balos tendenciák 1929 utáni felerősödése, valamint a Munka és a 100% közötti ellenségeskedés újabb fejleményei miatt egyre kevésbé volt lehetőség.¹⁶ Tamás Aladár 1930 őszén történt letartóztatását s a 100% megszűnését követően a kommunista mozgalom legtekintélyesebb nemzetközi fórumai, a Linkskurve, az Inprekorr, majd a harkovi írókonferencia Kassákot a Horthy-rendőrség ügynökének minősítették.¹⁷ Kassák a Korunk irodalmi és politikai értékrendjében 1930 őszétől kezdődően összekapcsolódott a formalizmus és a művészi arisztokratizmus, illetve a reformizmus, a kispolgáriság, az ellenforradalommal való kiegyezés sőt a munkásmozgalmi renegátság fogalmával. Az elemzést, a tehetségnek járó megbecsülést, a teljesítmény elismerését, a segítő, orientáló szándékot felváltotta a gyanúsítgató célzásokkal, a megalapozatlan kijelentésekkel, az értékek elhallgatásával történő minősítés, a politikai előítéleteknek a szépirodalmi művekre való kivetítése és a szándékos félrehallás. Ez a szemlélet és ez a kritikai módszer jellemezte többé vagy kevésbé József Attila Kassák *35 vers* című kötetéről, Vas Istvánnak a *Megnőttek és elindulnak* című regényről és Molnár Erik Kassák *Napjaink átértékelése* című tanulmányáról írott bírálatát, vala-

¹⁶ A Korunk szektás vonásairól: TÓTH SÁNDOR: *G. G. Tanulmány Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről*. Bukarest 1971. 150–157. — TÓTH SÁNDOR: *Egyedülálló teljesítmény*. Forrás 1976. 5–6. 62–67.

¹⁷ Ein Gesinnungslump. An Herrn L. KASSÁK. Die Linkskurve 1930. 3. 30.; Verhaftung des revolutionären Schriftstellers ALADÁR TAMÁS in Budapest. Internationale Presse-Korrespondenz. 1930. 64. 1536.; C-n (B. Collin): Der Fall Tamás. Die Linkskurve 1930. 9. 36–37.; Referat BÉLA ILLÉS: *Tätigkeitsbericht des Sekretariats*. Literatur der Weltrevolution. 1931. Sonderheft. 20., 219.

mint Haraszti Sándor, Fábry Zoltán, Gergely Sándor, Kertész Imre, Hamvas H. Sándor, Ujvári László, Mándy Teréz Kassák-ra vonatkozó megjegyzéseit.¹⁸ A Korunk Kassák-képének 1930–31-ben bekövetkezett megváltozását jól érzékelteti Kassák 1926 és 1929 közötti költői munkásságának előbb Gaál Gábor majd pedig József Attila által történő értékelése. Gaál Gábor 1928-ban *Az új magyar líra arcvonalaról* című írásának bevezető részében Kassákot mint „a kor értelmét, sorsát és tartalmát”, a „kötelességeket és feladatokat” helyesen látó, „a lázadás annyi szép éve után” a „nyugalmi állapotig” érkezett költőt, egy új, korszerű purizmus kialakítóját, az avantgardizmus eredményeinek összefoglalóját jellemezte. József Attila Kassákot a 35 *vers* megjelenése alkalmából ugyanezeknek a verseknek az alapján szubjektív idealistának, az ifjúmunkásság megzavarójának, a szövődő proletáröntudat szétkuszálójának minősítette. Vas István a *Megnöttek és elindulnak* ismertetésekor messze túllépett a regény művészi fogyatékoságaival szembeni jogos bírálaton. A regénnyel kapcsolatban a sematizmust, a stílus elnagyoltságát, a tartalmi mozzanatok közül pedig a célszerűbb, a felesleges áldozatokat elkerülő mozgalmi munka szükségessége melletti állásfoglalást annak igazolása céljából kifogásolta, hogy Kassák — úgymond — már rég elszakadt a munkásosztálytól, hogy gyűlöli a fiatalokat, mert ő maga már megöregedett, hogy a valóban szépírói munkához nem rendel-

¹⁸ JÓZSEF ATTILA: *Kassák Lajos 35 verse*. K 1931. 9. 669–671. — VAS ISTVÁN: *Megnöttek és elindultak*. K 1932. 2. 151–153. — PÁLFAI ISTVÁN: *Napjaink átértékelői*. K 1935. 9. 665–669., 10. 755–760., 11. 823–827., 1936. 1. 39–46. — FÁBRY ZOLTÁN: *Tíz szomorú magyar év*. K 1930. 5. 324. — FÁBRY ZOLTÁN: *Válasz Kassák Lajosnak*. K 1931. 7–8. 599. — HARASZTI SÁNDOR: *A magyar könyvkiadás 1930-ban*. K 1931. 2. 149. — GERGELY SÁNDOR: *Pesti keresztmetszet*. K. 1931. 4. 283–287. — HARASZTI SÁNDOR: *A magyar kispolgár írója*. K 1931. 6. 474. — KERTÉSZ IMRE: *Névtelen forradalmár. Berkovits Simon könyve*. K 1932. 5. 403. — HAMVAS H. SÁNDOR: *Szomjas inasok*. K 1933. 8. 616. — UJVÁRI LÁSZLÓ: *A mai magyar reformizmus természetrajzához*. K 1935. 5. 365–370. — MÁNDY TERÉZ: *Élő irodalom*. K 1935. 7–8. 611.

kezik elegendő tehetséggel, s hogy immár nincs köze sem a szocialista mozgalomhoz, sem az irodalomhoz. Molnár Erik a Napjaink átértékelésében nem látott mást „a munkásmozgalomban szerepet játszó kispolgár teoretikus önkielégülésénél”.

A Korunknak a Kassákkal szembeni kritika során alkalmazott hangneme a 100% és főleg a Sarló és Kalapács Kassákkal kapcsolatos cikkeinek tartalmához és stílusához képest azonban mérsékeltnek mondható. Kassák ezt a különbséget nem vette észre. Durva támadást intézett Gaál Gábor és Vas István személye, valamint a Korunk ellen. Az *Egy ember élete* második részében torzképet rajzolt Gaál Gáborról. Az ennek során papírra vetett becsületsértő megjegyzéseket a Munkában megismételte. Magát a Korunkat épp annak szektás, balos korszaka idején a burzsoázia által írt és pénzelt s a burzsoázia számára szerkesztett folyóiratnak minősítette.¹⁹

A Korunk Kassákkal szembeni merevsége alapjában véve még a népfrontpolitika idején sem oldódott fel. Ebben jelentős szerepet játszott az, hogy Kassáknak a munkásmozgalomhoz való viszonyát 1933 után tartósan kiábrándultság, csalódottság, a népfrontpolitika sikerében, lehetőségeiben való kételkedés, a társadalmi küzdelmektől való visszavonulás jellemezte. Ennek ellenére a Korunkban 1937-ben Sándor László és Neufeld Béla Kassákkal kapcsolatos megjegyzései révén felvillant Kassák szépirodalmi munkásságáról korábban kialakult kép módosításának lehetősége. Erre az átértékelésre azonban nem került sor.²⁰

CSAPLÁR FERENC

¹⁹ KASSÁK: *Egy ember élete*. II. rész. Bp. 1931. 3. köt. 154. — KASSÁK: *Tárgyilagosság vagy trágárság? M* 1931. 19. 515. — KASSÁK: *Válasz néhány levélre*. 1932. 22. 622.

²⁰ NEUFELD BÉLA: *Önéletrajzok*. K 1937. 1. 19–22. — SÁNDOR LÁSZLÓ: *B. Lukács magyar versfordításai*. K 1937. 6. 571. — NEUFELD BÉLA: *Veres Péter: Számadás*. K 1937. 9. 787.